

Επιστολή του Καρτέσιου στον Μαρκήσιο του Newcastle¹

Egmond, 23 Νοεμβρίου 1646

Κύριε,

[Μετά από τα εισαγωγικά λόγια που υπαγορεύουν οι κανόνες ευγένειας, αρχικά ο Καρτέσιος δίνει στον Μαρκήσιο του Newcastle τη γνώμη του για ορισμένες πεποιθήσεις της αλχημείας που ο ίδιος απορρίπτει και στη συνέχεια θίγει το ζήτημα της σκέψης στα ζώα]

Όσον αφορά τη διάνοια ή τη σκέψη, που ο Montaigne και ορισμένοι άλλοι αποδίδουν στα ζώα, δεν μπορώ να συμφωνήσω μαζί τους. Δεν σημαίνει πως μένω σ' αυτό που λέγεται, ότι οι άνθρωποι έχουν απόλυτη εξουσία πάνω σ' όλα τα ζώα, γιατί παραδέχομαι πως υπάρχουν ζώα πιο δυνατά από εμάς, και επίσης πιστεύω πως μερικά μπορεί να διαθέτουν φυσική πονηριά ικανή να ξεγελάσει ακόμα και τους πιο έξυπνους ανθρώπους. Αλλά θεωρώ ότι τα ζώα μάς μιμούνται ή μάς ξεπερνούν μόνον σε ορισμένες πράξεις μας, εκείνες που δεν καθοδηγούνται καθόλου από τη σκέψη μας. Γιατί συχνά συμβαίνει να περπατάμε και να τρώμε χωρίς να σκεφτόμαστε καθόλου αυτό που κάνουμε· παρομοίως, χωρίς να χρησιμοποιούμε τη λογική μας, αποφεύγουμε τα πράγματα που μας βλάπτουν και αποκρούουμε τα εναντίον μας κτυπήματα. Έτσι, και να θέλαμε να μην προστατεύσουμε με τα χέρια μας το κεφάλι μας όταν πέφτουμε, δεν θα μπορούσαμε να το κάνουμε. Πιστεύω επίσης πως, αν δεν διαθέταμε σκέψη, θα τρώγαμε όπως τρώνε τα ζώα χωρίς να χρειαστεί να μάθουμε πώς να το κάνουμε. Και λένε ότι καμιά φορά οι υπονόβατες διασχίζουν κολυμπώντας ποτάμια στα οποία θα πνίγονταν αν ήταν ξύπνιοι. Όσο για τις κινήσεις των παθών μας, παρόλο που σ' εμάς συνοδεύονται από τη σκέψη γιατί έχουμε την ικανότητα να σκεφτόμαστε, είναι ολοφάνερο ότι δεν εξαρτώνται από τη σκέψη, αφού συχνά τα πάθη εμφανίζονται άθελά μας. Κατά συνέπεια πάθη μπορούν να έχουν και τα ζώα, και μάλιστα ακόμα πιο βίαια από ό,τι οι άνθρωποι, χωρίς από αυτό να μπορούμε να συμπεράνουμε ότι τα ζώα έχουν σκέψη.

Τέλος, καμιά από τις εξωτερικές πράξεις μας δεν μπορεί να βεβαιώσει κάποιον που τις εξετάζει ότι το σώμα μας δεν είναι απλώς μια αυτοκινούμενη μηχανή αλλά διαθέτει και ψυχή με σκέψεις, εκτός από τις λέξεις ή άλλα σήματα που αναφέρονται σε ζητήματα τα οποία παρουσιάζονται χωρίς να σχετίζονται με κάποιο πάθος. Λέω λέξεις και άλλα σήματα, γιατί οι κωφάλαλοι χρησιμοποιούν σήματα με τον ίδιο τρόπο που εμείς χρησιμοποιούμε τη φωνή· και λέω ότι αυτά τα σήματα πρέπει να αναφέρονται σε κάτι, για να αποκλείσω την ομιλία των παπαγάλων, χωρίς να αποκλείω την ομιλία των τρελών που δεν παύει να αναφέρεται στα ζητήματα που εμφανίζονται, ακόμα και αν δεν ακολουθεί τη λογική. Και προσθέτω ότι αυτές οι λέξεις ή τα σήματα πρέπει να μην σχετίζονται με κάποιο πάθος, για να αποκλείσω όχι μόνο τα επιφωνήματα χαράς ή λύπης και άλλα παρόμοια, αλλά και όλα όσα μπορούμε να μάθουμε στα ζώα με κάποια τεχνική. Διότι αν μάθουμε σε μια κίτσα να λέει καλημέρα στην κυρά της όταν την βλέπει να πλησιάζει, αυτό μπορεί να συμβεί μόνο αν η άρθρωση της συγκεκριμένης λέξης γίνει η κίνηση ενός πάθους της. Για παράδειγμα, είναι η κίνηση της ελπίδας της ότι θα φάει, αν της δίνουμε πάντα μια

λικουδιά κάθε φορά που λέει καλημέρα. Επίσης όλα όσα μαθαίνουμε στα σκυλιά, τα άλογα ή τους πιθήκους να κάνουν, δεν είναι παρά κινήσεις του φόβου, της ελπίδας ή της χαράς τους· έτσι μπορούν και τα κάνουν χωρίς καμία σκέψη. Μου φαίνεται λοιπόν εξαιρετικά εντυπωσιακό ότι η χρήση των λέξεων, όπως ορίστηκε, προσιδιάζει μόνο στον άνθρωπο. Γιατί, αν και ο Montaigne και ο Charon έχουν πει ότι υπάρχουν περισσότερες διαφορές από άνθρωπο σε άνθρωπο, παρά από άνθρωπο σε ζώο, παρόλα αυτά δεν έχει βρεθεί ποτέ κάποιο ζώο τόσο τέλει που να χρησιμοποιεί σήματα για να δώσει σε άλλα ζώα να καταλάβουν κάτι που δεν έχει καμία απολύτως σχέση με τα πάθη του. Και δεν υπάρχει άνθρωπος τόσο στελής που να μην χρησιμοποιεί σήματα, αφού και οι κωφάλαλοι επινοούν ειδικά σήματα για να εκφράσουν τις σκέψεις τους. Αυτό μου φαίνεται ένα πολύ ισχυρό επιχειρήμα για να αποδείξω ότι ο λόγος που τα ζώα δεν μιλούν σαν κι εμάς, είναι ότι δεν έχουν καθόλου σκέψη και όχι ότι τους λείπουν τα όργανα. Και δεν μπορούμε να πούμε ότι τα ζώα μιλούν μεταξύ τους αλλά δεν τα καταλαβαίνουμε, γιατί, αφού οι σκύλοι και τα άλλα ζώα εκφράζουν σε μας τα πάθη τους, θα εκφράζανε και τις σκέψεις τους, αν είχαν.

Ξέρω ότι τα ζώα κάνουν πολλά πράγματα καλύτερα από εμάς, αλλά δεν εκπλήσσομαι. Αυτό μπορεί μάλιστα να χρησιμοποιηθεί για να αποδειχτεί ότι ενεργούν φυσικά και μέσω ελατηρίων, όπως ένα ρολόι που λέει καλύτερα την ώρα από ό,τι η κρίση μας. Και αναμφίβολα όταν τα χελιδόνια έρχονται την άνοιξη, ως προς αυτό, λειτουργούν σαν ρολόγια. Όλα όσα κάνουν οι μέλισσες είναι της ίδιας φύσης, το ίδιο και η διάταξη που έχουν οι πελαργοί όταν πετούν και η πειθαρχία που έχουν οι πίθηκοι όταν μάχονται, αν είναι αλήθεια ότι τηρούν κάποια πειθαρχία. Και το ένστικτό τους να θάβουν τα νεκρά τους δεν είναι πιο παράξενο από αυτό που διαθέτουν οι σκύλοι και οι γάτες που ξύνουν το χώμα για να κρύψουν τα περιττώματά τους, αν και σχεδόν ποτέ δεν τα κρύβουν, πράγμα που δείχνει ότι δρουν από ένστικτο και χωρίς να σκέφτονται. Το μόνο που μπορούμε να πούμε είναι το εξής: αν και τα ζώα δεν κάνουν καμία πράξη που να μας βεβαιώνει ότι σκέφτονται, παρόλα αυτά, επειδή τα όργανα του σώματός τους δεν διαφέρουν και πολύ από τα δικά μας, μπορούμε να εικάσουμε ότι υπάρχουν κάποιες σκέψεις συνδεδεμένες μ' αυτά τα όργανα, σαν κι αυτές που έχουμε εμείς, αλλά πολύ ατελέστερου είδους. Σ' αυτό δεν έχω τίποτε να απαντήσω, παρά μόνον ότι, αν σκέφτονταν όπως εμείς θα είχαν αθάνατη ψυχή όπως κι εμείς. Αυτό όμως δεν είναι πιθανό, αφού δεν υπάρχει λόγος να πιστεύουμε κάτι τέτοιο για ορισμένα ζώα χωρίς να το πιστεύουμε για όλα· και πολλά από τα ζώα, όπως τα μύδια, τα σφουγγάρια κτλ., είναι εξαιρετικά ατελή για να το πιστεύουμε. Αλλά φοβάμαι ότι γίνομαι βαρετός μ' αυτή τη συζήτηση, ενώ το μόνο που επιθυμώ να σας αποδείξω είναι,

Κύριε,

ότι είμαι εξαιρετικά ταπεινός και πιστός υπηρέτης της Υψηλότητάς σας,

Καρτέσιος

ΣΗΜΕΙΩΣΗ

¹ Descartes, R. (1937): *Oeuvres et lettres*. Bibliothèque de la Pléiade. Gallimard, σελ. 1254-1257. Αγγλικές μεταφράσεις: Descartes, R. (1985): *The Philosophical Writings of Descartes* (τόμος 3) (Μετάφραση: John Cottingham, Robert Stoothoff, Dougald Murdoch & Antony Kenny). Cambridge University Press, σελ. 302-304 και Descartes, R. (2000): *Philosophical Essays and Correspondence* (Επιμέλεια: Roger Ariew). Hackett Publishing Company, σελ. 275-277.